

ЦИКЛІЧНІСТЬ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Розглядаючи функціонування банківської системи України можна дійти висновку, що розвиток відбувається по певній спіралі. Її контури та динаміка залежать, перш за все, від макроекономічної ситуації, стану платіжного балансу та привабливості економіки країни для іноземних інвесторів. Наявність такої спіралі веде до того, що банківська система робить одні й ті ж самі помилки, що згубно впливають на стан реального та фінансового секторів економіки та рівень благополуччя населення. Банки своєю політикою постійного розширення споживчого кредитування; вкладанням коштів у фінансові, а не реальні проекти; намаганням розширити сферу кредитування у іноземній валюті провокують розширення кризи при її появі.

Але діяльність банків формується відповідно до наявних очікувань, що є наслідком загальної економічної ситуації в Україні. Основною проблемою української економіки протягом багатьох років є розбалансованість фінансової системи.

Ключові слова: банківська система, платіжний баланс, девальвація, кредитування, інвестиції, валютний курс.

Постановка проблеми. Однією з головних макроекономічних проблем української економіки є розбалансованість фінансової системи. Загальна фінансова ситуація у країні вже довгий період має негативну динаміку. За даними Державної служби статистики України, валовий внутрішній продукт у третьому кварталі 2013 року у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року знизився на 1,5 % (у постійних цінах 2007 року), за одинадцять місяців 2013 року державна скарбниця недоотримала 34 млрд грн., що були передбачені, при цьому податку на прибуток отримано на 3 млрд грн менше, оподаткування експортно-імпорتنих операцій принесло на 13 млрд грн менше запланованого. У встановлений строк не прийнято Закон України «Про Державний бюджет на 2014 рік», розбалансовано Пенсійний фонд. Валовий внутрішній борг України на 1.10.2013 року складає 137722 млн USD, значна частина цієї заборгованості – валовий державний борг, розмір якого 36340,7 млн USD, що становить 26,4 % ВВП країни [1].

Досить довгий період часу виконання зовнішніх зобов'язань Україною відбувалося за рахунок кредитів Міжнародного валютного фонду, не завершивши однієї програми запозичень у МВФ, уряд намагався отримати новий кредит. На поточний момент ситуація змінилася лише у особі кредитора, а загальна політика запозичень залишається без змін. Таким чином, Україна накопичує кредитні і валютні ризики, що за умов негативних кредитних рейтингів, що виставляють країні міжнародні рейтингові агентства є вкрай небажаним. Зростає вірогідність чергової девальвації гривні, що поряд з великим рівнем доларизації економіки, зростанням обсягів отриманих іноземних кредитів та відсутністю висновків після минулого знецінення гривні наприкінці 2008 року, буде мати руйнівні наслідки для економіки України.

Країна споживає більше, ніж заробляє, постійно нарощує свій валовий зовнішній борг. Основна причина полягає у постійному перевищенні імпорту над експортом, що періодично викликає різку девальвацію гривні, до якої не готові ні фізичні, ні юридичні особи. Теоретично девальвація національної валюти повинна сприяти економічному зростанню та пожвавленню фінансової кон'юнктури. Але в Україні цього не відбувається. Країна не може вийти на шлях економічного зростання і не останню роль у цьому відіграє банківська система, діяльність якої не відповідає вимогам економіки, але ілюструє відсутність загальних підходів до реформування економіки та фінансового сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив девальвації національної валюти на стан економіки – не нова тема наукових досліджень. Це питання постійно знаходиться у колі уваги відомих економістів. Із загостренням проблем фінансування державного боргу, розгортанням кризи ці питання набувають особливої актуальності. Для досягнення мети цього дослідження, з великого переліку наукових джерел були використані доробки таких авторів як Е. Адісон, Х. Хансен, Ф. Терп [2], С. Бхала [3], К. Мора [4], Д. Оуен [5], П. Сезеро, Д. Сешан [6]. Ці роботи розкривають не лише загально теоретичні положення використання девальвації як інструменту впливу на обсяги експорту, темпи економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності економіки, а й можливості її використання країнами, що не мають великого впливу на світову економіку та страждають від недосконалості механізмів регулювання конкуренції та реалізують жорстку грошово-кредитну політику. Також у

роботі використані деякі результати дослідження Цицуліної Д. В. [7], які підтверджують думку автора про те, що існує обернена залежність між рівнем політичних ризиків і обсягом обох типів іноземних інвестицій, при цьому прямі іноземні інвестиції є більш чутливими до зміни політичної ситуації в країні, що приймає порівняно з позиковим фінансуванням.

Невирішені частини проблеми. Ця робота буде присвячена питанню взаємозв'язку між періодичним загостренням проблем у фінансовій системі держави, що частково і тимчасово вирішуються шляхом глибокої девальвації гривні та циклічності розвитку банківської системи України. Питання буде розглядатися у суто економічній площині, не зачіпаючи проблем векторів та пріоритетів зовнішньоекономічної політики України, політичних ризиків, корумпованості та вирішення певних економічних питань в інтересах визначених кланів та груп.

Метою дослідження є визначення основних причин та наслідків циклічного розвитку банківської системи нашої країни, а також розробка напрямів виходу з цієї ситуації.

Основні результати дослідження. Банківська система є сполучною ланкою між усіма учасниками економічного процесу та механізмом, що забезпечує процес реалізації створеної вартості. Тому її розвиток відображає загальний стан економіки. І хоча поверхневий погляд на її сучасний стан демонструє певне зростання (таблиця 1), але відносні показники свідчать про наявність великих проблем у цій сфері.

Таблиця демонструє скорочення темпів зростання або навіть падіння основних показників, що характеризують активність банківської діяльності (співвідношення власний капітал і активи, питома вага інвестиційного кредитування у кредитному портфелі, рентабельність активів, питома вага строкових кошти суб'єктів господарювання у зобов'язаннях). Результати діяльності банків у 2009 – 2011 роках мали від'ємне значення, що було наслідком фінансової кризи, але темпи їх скорочення свідчать про активне формування банками доходів у цей період. Але поступово темпи зростання доходів зменшилися і у поточному році висока вірогідність того, що результати діяльності банків будуть нижче торішніх.

Таблиця 1.

Основні показники діяльності банків у 2007–2013 роках
розроблено за [8]

№	Показатель	2007	2008	2009	2010	2011	2012	1.12.2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Кількість банків	198	198	197	194	198	176	183
2	у т.ч.: з 100 % іноз. капіталом	17	17	18	20	22	22	21
3	Питома вага іноз. банків у банк. системі України	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	39.5	33.7
4	Активи (млрд.грн.)	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 262 905
5	Власний капітал (млрд.грн.)	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	180 951
6	Співвідношення власний капітал/активи %	11,6	12,8	13,1	14,31	14,7	15,0	14,3
7	Результат діяльності (млрд.грн.)	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	2 401
8	Рентабельність активів, %	1.50	1.03	-4.38	-1.45	-0.76	0.45	0.22
9	Кредитний портфель (млрд грн)	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327	889 938
10	у т.ч.: споживчі кредити (млрд.грн.)	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	161 775	166 731
11	Питома вага споживчого кредитування, %	31,7	33,9	29,7	24,7	21,2	19,8	18,8
12	Інвестиційні кредити (млрд.грн.)	156 355	266 204	244 412	262 199	290 348	276 683	303 186

<i>Продовження табл. 1</i>								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
13	Питома вага інвестиційного кредитування, %	32,2	33,6	32,7	34,7	35,2	34,0	34,0
14	Зобов'язання банків (млрд грн)	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872	1 081 954
15	– у т.ч.: депозити фізичних осіб (млрд грн)	125 625	175 142	155 201	206 630	237 438	289 129	345 639
16	Питома вага депозитів фіз.осіб у зобов'язаннях банку, %	23,7	21,7	20,3	25,7	26,4	30,2	31,9
17	– у т.ч.: строкові кошти суб'єктів господарювання (млрд грн)	54 189	73 352	50 511	55 276	74 239	92 786	92 567
18	Питома вага строкових кошти суб'єктів господарювання у зобов'язаннях, %	10,2	9,0	6,6	6,8	8,2	9,7	8,6

В цілому показники свідчать про проблеми з ліквідністю, недостатньо збалансовану ресурсну базу, низьку ефективність діяльності.

Банківська система – відображення негараздів в економіці України в цілому. Країна втягнулася у процес побудови боргової піраміди. Крах її є неминучим, якщо не зміниться економічна політика, тобто не будуть проведені реальні реформи. Але до розробки і впровадження ключових моментів цих реформ уряд ще не приступав. Зовнішні запозичення спрямовуються на фінансування соціальних програм та неокупних проектів. Розглянемо дані, наведені Міністерством фінансів України (таблиця 2).

Таблиця 2

Показники, що характеризують розмір та покриття зовнішнього боргу України
розроблено за [8; 9]

Дата	Валовий зовнішній борг (ВЗБ) (в млн USD)	Співвідношення між ВЗБ та ВВП (%)	Зовнішній державний борг (ЗДБ) (в млн USD)*	Золото-валютні резерви (ЗВР) (в млн USD)	Співвідношення ЗВР та ЗДБ (%)
01.01.2007	54512	50.6	12804,8	22358,6	174,6
01.01.2008	79955	56.0	12348,5	32479,2	263,0
01.01.2009	101659	56.7	19584,6	31543,2	161,1
01.01.2010	103396	88.3	26518,7	26505,0	99.9
01.01.2011	117343	86.0	34759,6	34576,0	99.5
01.01.2012	126236	76.4	37474,5	31794,6	84.8
01.01.2013	135065	76.6	38658,8	24546,2	63.5
01.11.2013	-	-	36233,7	20633,1	56.9

* Відповідно до стандартів формування Звіту про стан зовнішнього боргу, зовнішній державний борг за період 2007–2009 рр. включає заборгованість органів державної влади та грошово-кредитної політики.

Станом на 1.12.2013 року обсяг золотовалютних резервів України склав 18 млрд 791 млн USD.

За подібним сценарієм розвивалася економіка деяких латиноамериканських країн, що знайшло відображення у появі відповідного терміну «карнавальна економіка». Наприклад, Бразилія певний час показувала досить високі темпи економічного зростання широко використовуючи зовнішні запозичення. До 2010 року їй вдалося наростити темпи економічного зростання до рівня 7,5 % на рік, що виглядало досить вагомим досягненням економіки, враховуючи кризу у США та Європі. Але уряд не спромігся провести структурні реформи, створити конкурентоспроможну економіку і використовував запозичення для стимулювання попиту. Тому країна опинилася в ситуації безперервного нарощування боргів. Якщо уряд не має можливості або бажання знизити валютний курс в умовах негативного сальдо торгівельного балансу, тим самим стимулювати експорт, то він змушений використовувати зовнішні запозичення як джерело фінансування дефіциту. Це привело до того, що бразильська еко-

номіка, орієнтована на споживання, з великим державним апаратом починає швидко втрачати досягнуті темпи економічного зростання і стикається з проблемою інфляції та фінансування дефіциту торговельного балансу.

Основною причиною росту зовнішніх боргів України є постійне збільшення від'ємного сальдо торговельного балансу. У 3 кварталі 2013 року баланс товарів і послуг зведено з дефіцитом 6907 млн USD. Починаючи з 2006 року імпорту товарів і послуг постійно перевищує експорт. Найбільш невдалим з позиції торговельного балансу виявився 2008 рік коли дефіцит склав – 13,3 млрд USD. Під час кризи, досить сильно знизився імпорту, перш за все через девальвацію національної валюти, і баланс майже вирівнявся (-1,3 млрд USD в 2009 р.). Але потім почав поступово зростати і якщо у 2010 році він склав 3 млрд USD, то вже зараз збільшився у 2,3 рази [1].

Структура національного виробництва та експорту України характеризується наявністю кількох галузей, що активно реалізують свою продукцію за кордоном. Україна в основному спеціалізується на експорті металу, хімікатів, зернових, іншої продукції сільського господарства і т.п. Отже, в структурі експорту перші місця займають: метали та вироби з них – 32,3 % (причому чорні метали – 27 %, а вироби з них – тільки 4,2 %) , продукція АПК та харчової промисловості – 18,8 % (у т.ч.: зерно – 5,3 %, жири, олії, оліясемена – 7,1 %) , мінеральні продукти – 15 %, продукція хімічної промисловості, що включає виробництво полімерних матеріалів – 9,3 %. Частка продукції всіх галузей машинобудування – 17,4 % (у т.ч.: машини та устаткування – 9,9 %, транспортні засоби, насамперед локомотиви і вагони, – 7,1 %, прилади та оптика – 0,4 %) . Але така структура веде до того, що економіка країни стає вкрай чутливою до коливань кон'юнктури світового ринку, цін на металопродукцію зокрема.

Хронічний дефіцит зовнішньоторговельного балансу робить економіку України та її національну валюту, гривню, надзвичайно вразливими – бо дефіцит повинен покриватися відповідним припливом в країну валюти у вигляді інвестицій, позик, грошових переказів фізичних осіб (гастарбайтерів) і т.д. На 1.11.2013 року рахунок операцій з капіталом і фінансових операцій складав 12473 млн USD, портфельні інвестиції – 1948 млн USD, кредити та облігації – 2737 млн USD. В цілому за платіжним балансом у нас профіцит, але за поточним рахунком платіжного балансу дефіцит 10 млрд USD, що на 7 % більше, ніж торік [8]. Але, якщо із зовнішньою торгівлею все зрозуміло, то от зниження трансфертних платежів у цьому році на 27 % порівняно з минулим роком, серйозно погіршує ситуацію з дефіцитом поточного рахунку. Трансфертні платежі, це в основному офіційно перерахована в Україну валюта від українських гастарбайтерів. Фактично виходить, що дефіцит за поточним рахунком покривається за рахунок профіциту за фінансовим рахунком. Аналізуючи складові надходжень за фінансовим рахунком, звернемо увагу на те, що прямі закордонні інвестиції в цьому році виявилися на низькому рівні: всього 2,4 млрд USD, що майже у два рази менше попереднього року (4,5 млрд USD).

Проте, у цьому році різко зменшилася скупка готівкової валюти, і відповідно, зменшився відтік валюти з банківської системи. Іншим вагомим джерелом наповнення фінансового рахунку є кредити та облігації, їх розмір переміщує розмір прямих та портфельних інвестицій. Збільшення кредитного покриття дефіциту – це і є нарощування боргів. Як вже згадувалося, такий спосіб фінансування, особливо з переважанням короткострокових джерел, є характерним для країн, економіка яких несе великі ризики.

Таблиця 3

Кредитні рейтинги України, що присвоєні провідними рейтинговими агентствами [10]

	Moody's	Standard&Poor's	Fitch
Україна	B3	<u>B-</u>	<u>B-</u>
Прогнози:	негативний	негативний	негативний

Протягом цього року скорочення золотовалютних резервів відбулося у розмірі майже 4 млрд USD, сягнувши показників шестирічної давнини. Ці скорочення зумовлені значними витратами Національного банку України, які були спрямовані на підтримку курсу гривні та погашення зовнішнього боргу, також значний вплив здійснило скорочення надходження капіталу в країну.

Але оцінюючи стан платіжного балансу як чинник впливу на вартість національної валюти, фінансового і банківського сектору, а також економіку взагалі, необхідно враховувати певні особливості практики здійснення експортно-імпортих операцій.

Загальновідомо, що обсяг українського експорту систематично знижується через використання трансфертного ціноутворення, а великий обсяг імпорту завозиться в Україну неофіційно, за «сірими» схемами. За даними Державної податкової служби у 2012 році 54 % експорту йшло через посередників, у металургії у 75 % випадків ці посередники – офшорні афілійовані особи, в торгівлі зерновими на таких

постачальників припадає 98 % поставок. За тими ж оцінками ДПСУ, близько 30 % доходу від експорту товарів залишається за межами України [11]. Враховуюче це, можна констатувати, що реальний обсяг експорту складає приблизно 1,3 від задекларованого. Це перший аргумент на користь того, що стандартно складений платіжний баланс не може дати повного уявлення про поточну ситуацію в Україні.

Друга складова торговельного балансу – імпорт. За оцінками фахівців, обсяги тіншового товарного імпорту в Україну коливаються в межах 10-15 % офіційних показників. В окремих товарних групах «сірий» імпорт доходить до 50 % поставок (наприклад, електроніка). Його оплата здійснюється переважно у готівковій валюті.

Як зазначалося, вагомою складовою платіжного балансу є іноземні інвестиції. У 3 кварталі 2013 році прямі іноземні інвестиції (ПІІ) з усіх держав зросли на 2,49 млрд USD. На кінець 3 кварталу 2013 року найбільше прямих іноземних інвестицій було вкладено у фінансовий та страховий сектор (26,5 % іноземного капіталу). Крім того, 16,9 % коштів іноземних інвесторів зосереджено в металургійному виробництві, 10,2 % – в оптовій та роздрібній торгівлі, 6,4 % – в операціях з нерухомістю. Практично весь приріст ПІІ припав на низькоподаткові юрисдикції, які, як правило, приховують українських власників. На офшорні інвестиції припадає мінімум 50 % їх валового запасу в Україні. Найбільшими інвесторами є: Кіпр, Віргінські острови, Нідерланди, Великобританія (о. Мен), Швейцарія (кантон Цуг) і Люксембург. За оцінками Європейської Бізнес Асоціації, індекс інвестиційної привабливості України становить 2,12 балів з 5 можливих [10].

Урядом України продовжилося активне залучення зовнішніх боргових ресурсів, зокрема було розміщено єврооблігації на суму 1,3 млрд USD. Одночасно Урядом було здійснено планове погашення єврооблігацій (на 1 млрд USD). Загальне сальдо за результатами трьох кварталів 2013 року – 1473 млн USD. 12 листопада 2013 року Національний банк України перерахував Міжнародному валютному фонду 359,2 млн USD, забезпечивши вчасне та повне виконання зобов'язань України, значених у кредитній угоді на поточний рік. Таким чином, згідно з графіком погашення запозичень за весь 2013 рік Україна здійснила виплати МВФ на суму 5 602,9 млн USD. (в еквіваленті). За даними НБУ, у 2014 році загальна сума виплат за кредитом Міжнародному валютному фонду буде значно меншою, і становитиме 3 663,4 млн USD. 2015р. це останній рік виконання відповідних кредитних зобов'язань. Сума виплат буде найменшою і становитиме 1 484,5 млн USD [8].

Чисті залучення за кредитами та облігаціями реального сектору становили 0,2 млрд USD (порівняно з 1,0 млрд USD у II кварталі 2012 року). Значні обсяги розміщення єврооблігацій (0,9 млрд дол. США) на початку кварталу дали змогу компенсувати чисте погашення реальним сектором довгострокових кредитів. Сальдо за довгостроковими кредитами та облігаціями банківського сектору у 3 кварталі 2013 року було від'ємним. Надходження – 2305 млн USD. Виплати – 5545 млн USD. Як і в попередньому році, банки переважно погашали заборгованість за раніше залученими довгостроковими кредитами. Але при цьому зростає заборгованість за короткостроковими кредитами – 4099 млн USD, що повинно викликати насторогу.

Статистика за іноземними кредитами «іншого сектору» відсутня, але можна передбачити, що ці потоки залучаються з низькоподаткових юрисдикцій. З урахуванням цих чотирьох факторів і виходячи з ряду припущень, спробуємо оцінити справжній дефіцит поточного рахунку:

- прямі іноземні інвестиції з офшорних зон, 50 % кредитів «іншого сектору» (крім єврооблігацій) оцінюємо як недоотриману експортну виручку і зараховуємо їх на користь збільшення експорту;
- 50 % валюти поза банками зараховуємо на користь збільшення імпорту.

Таким чином, справжній дефіцит поточного рахунку в 2013 році – десь удвічі менше і відповідно девальваційний тиск з боку платіжного балансу на курс гривні значно менше від уявлення, що формується на підставі офіційної статистики. Таким чином, залежність України від фінансових ринків значно менша, а сировинних – більша. Це робить Україну досить залежною від економічної кон'юнктури на ринках сировини та збуту.

Але повертаючись до аналізу офіційної статистики, розуміємо, що хронічно від'ємне сальдо торгового балансу, постійні запозичення ведуть до того, що девальвація стає неминучою. Теоретично, це повинно привести до стимулювання експорту, шляхом підвищення конкурентоспроможності українських товарів на зовнішніх ринках, обмеження імпорту, через подорожчання імпортованих товарів.

Проте, особливістю української економіки є те, що в результаті девальвації не відбувається зміщення імпорту внутрішнім виробництвом. Тому після девальвації спочатку відбувається скорочення імпорту, потім починається зростання цін на імпортовані товари, і деякий час це стримує споживчий попит, а коли стає ясно, що товарів такого ж призначення за нижчими цінами все одно не буде, споживчий попит відновлюється, і починає розкручуватися інфляція споживчих цін. Аналіз кризового періоду в Україні показав, що девальваційний шок суттєво не впливає на зростання обсягів експорту,

оскільки ситуація на зовнішніх товарних ринках є для українського експорту несприятлива. Таким чином, формується висновок проте, що проблеми балансування торгівельного балансу лежать у площині не монетарних факторів, а пов'язані з відсутністю необхідних виробничих потужностей для насичення внутрішнього ринку.

Оскільки валютний курс гривні залишається стабільним, а споживчі ціни зростають, ефективність імпорту збільшується, імпорт перевищує експорт, і дефіцит торгового балансу постійно збільшується. Так від однієї девальвації гривні ми переходимо до наступної. І в кінцевому підсумку виходить, що Україна живе в системі макроекономічного девальваційного циклу: девальвація – збільшення експорту і скорочення імпорту – зменшення дефіциту торгового балансу – зростання цін на імпортовані товари – загальне збільшення споживчих цін (інфляція) – збільшення імпорту – зростання дефіциту торгового балансу – нова девальвація і повторення циклу[12].

Цьому сприяє політика НБУ, орієнтована на проведення глибоких керованих девальвацій, що дозволяє довгий час після її проведення підтримувати валютних курс незмінним. Якщо у країні великі темпи інфляції за умов стабільності валютного курсу, зростання обсягів імпорту, збільшення дефіциту торгівельного балансу, який не компенсується іноземними інвестиціями, то девальвація неминуча.

Завдання державної валютної політики в цьому напрямі полягає у створенні валютного клімату, сприятливого для надходження іноземного капіталу. На жаль сучасна практика використання адміністративних важелів управління валютним курсом свідчить про зворотне. Зокрема, для зменшення тиску іноземних валют на гривню, вжито низку суперечливих заходів: прийнято постанову НБУ №476 «Про порядок виплати переказів із-за кордону фізичним особам», у відповідності до якої встановлено вимогу щодо обов'язкового продажу на міжбанківському валютному ринку України надходжень із-за меж України в іноземній валюті у сумі, що дорівнює або перевищує в еквіваленті 150 000 гривень за місяць; введено в дію постанову НБУ №210 «Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою» згідно якої фізичні особи мають право здійснювати розрахунки на суму, яка перевищує 150 000 гривень лише шляхом перерахування коштів з поточного рахунку на поточний рахунок; постановою НБУ №381 від 25.09.2013 р. «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 14 травня 2013 року № 163» обов'язковий продаж частини надходжень в іноземній валюті поширено на всі надходження в іноземній валюті з-за кордону на користь юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців; постановою НБУ №365 від 16.09.2013 р. «Про порядок надходження коштів в іноземній валюті на поточні рахунки фізичних осіб в межах України» встановлено, що надходження коштів в іноземній валюті в межах України на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи має здійснюватися шляхом переказу коштів в іноземній валюті з іншого власного рахунку або шляхом внесення готівки виключно власником рахунку. Також для покращення сальдо платіжного балансу встановлено більш жорсткі умови здійснення валютного контролю за імпортованими операціями, зокрема, згідно змін внесених до постанови НБУ №136 від 24.03.1999 р «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення контролю за експортними, імпортованими операціями» уповноважені банки можуть знімати з контролю імпортовані операції без ввезення товару на територію України тільки за наявності інформації про надходження коштів від реалізації зазначених товарів за межами України або про використання імпортованого товару за межами України; продовжено вимогу обов'язкового продажу 50 % надходжень в іноземній валюті до 17 травня 2014 р.

Висновки. Україна зараз знаходиться у такому стані, що проводити оцінку за даними платіжного балансу, показниками інфляції, стабільністю національної валюти недоцільно. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що залежність України від сировинних ринків є значно більшою, ніж від фінансових. Відповідно девальваційний тиск з боку платіжного балансу на курс гривні значно менший за існуючі офіційні оцінки. Паралельно з цим економіка нашої країни постійно знаходиться в рамках девальваційного циклу. Вийти з нього без впровадження радикальних реформ неможливо. Це пов'язано з тим, що в результаті девальвації не відбувається заміщення імпорту внутрішнім виробництвом, а через несприятливу ринкову кон'юнктуру та слабку конкурентоспроможність зростання обсягів експорту теж не відбувається.

Враховуючи наведене, девальвація в Україні на поточний момент повинна розглядатися не з позиції впливу на стан платіжного балансу, а як певний резерв стабільності вітчизняної економіки під час проведення структурних реформ

Для України насамперед важливі наступні заходи: встановлення плаваючого ринкового курсу гривні, її плавна девальвація; збільшення експорту, зменшення соціального навантаження на експортоорієнтовані підприємства; стимулювання заощаджень та інвестиційної активності аж до надання податкових преференцій.

Вітчизняна банківська система, як і економіка в цілому, потребує нових підходів до регулювання. Грошово-кредитна політика НБУ має бути спрямована на стимулювання інвестицій, а не досягнення певних значень грошової маси або грошових агрегатів, встановлених шляхом таргетування. Політика НБУ, щодо регулювання кредитної активності банків повинна проводитися диференційовано, бути більш жорсткою відносно споживчого кредитування та більш м'якою щодо інвестиційного кредитування. Відповідно й економічні нормативи НБУ, що регламентують кредитні ризики, повинні визначатися окремо для різних кредитних продуктів.

Проте проводячи зміни на грошово-кредитному ринку треба враховувати, що банківська система є відображенням загального стану економіки і циклічність її розвитку викликана наявністю великих проблем у фінансовій системі країни. Тому необхідно створити умови в яких банки будуть активно проводити кредитно-інвестиційні операції, стимулюючи економічне зростання. Але без проведення структурних реформ це неможливо. Такі реформи повинні спиратися на реалізацію природних переваг України (сільське господарство враховуючи сприятливі природнокліматичні умови, родючість ґрунтів і постійне зростання попиту на продовольство в світі; величезні запаси різних видів сировини, ціни на які в світі постійно зростають, географічне положення, унікальні можливості для транзиту пасажирів та вантажів всіма видами транспорту, наявність розвиненої системи нафто – і газопроводів).

В цілому економічна політика України повинна бути політикою розумного, поміркованого протекціонізму при дотриманні всіх зобов'язань у рамках членства у Світовій організації торгівлі та можливостей, передбачених законодавством, проте потрібно наполягати на перегляді загального ліберального курсу економічної політики, нав'язаного країні міжнародними організаціями.

Сьогодні Україні потрібні ефективні та стабільні банки, які будуть здатні всіляко сприяти економічному зростанню шляхом збільшення обсягів кредитування реального сектора і надання широкого спектру банківських послуг. Тому одним з основних завдань влади і НБУ є вироблення нової стратегії функціонування національної банківської системи, спрямованої на формування сприятливого інвестиційного клімату, об'єднання нині фрагментованих банківських сегментів у єдину стабільну банківську систему та підтримання стійких темпів економічного зростання.

Література

1. Офіційний сайт державної служби статистики – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Addison T., Hansen H., Tarp F.T Addison, H. Hansen, F. Tarp. Debt Relief for Poor Countries / T. Addison, H. Hansen, F. Tarp. – Palgrave Macmillan, 2004. – 288 p.
3. Bhalla S. S. Devaluation and growth / Surjit S. Bhalla Bhalla. – Oxford University Press, 2012. – 263 p.
4. Mora C. The mechanics of devaluations and the output response in a DSGE model: how relevant is the balance sheet effect? / Camilo Ernesto Tovar Mora. – Bank for International Settlements, 2005. – 70 p.
5. Owen J. R. Currency Devaluation and Emerging Economy Export Demand / James R. Owen. – Ashgate Publishing, Ltd., 2005 – 141 p.
6. Casero P. A., Seshan G. Fiscal And Social Impact Of A Nominal Exchange Rate Devaluation In Djibouti / Paloma Anos Casero and Ganesh Seshan: World Bank. Middle East and North Africa Region. Social and Economic Development Group. – 2006. – 42 p.
7. Tsytsulina D. V. The role of political risks in the change of foreign investment structure / D. V. Tsytsulina // European Journal of Social Sciences. – Vol. 39. – No. 4. – 2013. – P. 569–581.
8. Офіційний сайт Національного банку України – <http://www.bank.gov.ua/>.
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів України – <http://www.minfin.gov.ua/>.
10. Оцінка перспектив розвитку країни, банків та підприємств України Міжнародними рейтинговими агентствами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/rus/news/122075-mejdunarodnyie-kreditnyie-reytingi-ukrainyi-regionov-kompaniy-i-bankov.html>.
11. Офіційний сайт Державної прикордонної служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dpsu.gov.ua>.
12. Суслов В. Девальвационный штопор украинской экономики / Суслов В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.versii.com.ua/news/226166/>.

ЦИКЛИЧНОСТЬ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ: ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

Анализируя функционирование банковской системы Украины можно прийти к выводу, что развитие происходит по определенной спирали. Ее контуры и динамика зависят, прежде всего, от макроэкономической ситуации, состояния платежного баланса и привлекательности экономики страны для иностранных инвесторов. Наличие такой спирали ведет к тому, что банковская система делает одни и те же ошибки, что пагубно влияют на состояние реального и финансового секторов экономики и уровень благополучия населения. Банки своей политикой постоянного расширения потребительского кредитования; вложением средств в финансовые, а не реальные проекты; попыткой расширить сферу кредитования в иностранной валюте провоцируют расширения кризиса.

Но деятельность банков формируется в соответствии с ожиданиями, которые являются следствием общей экономической ситуации в Украине. Основной проблемой украинской экономики на протяжении многих лет является разбалансированность финансовой системы.

Ключевые слова: банковская система, платежный баланс, девальвация, кредитование, инвестиции, валютный курс.

Doroshenko G.

CYCLIC NATURE OF THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN BANKING SYSTEM: CAUSES AND EFFECTS

When considering the operation of the Ukrainian banking system since the time of stabilization – following the introduction of the national currency and the instruments of monetary accommodation – it may be concluded that the development has been occurring along a certain spiral. Its contours and dynamics depend, first of all, on a macroeconomic situation, a state of balance of payments, and country's economy attractiveness for foreign investors. The existence of such a spiral results in the banking system making the same errors which errors have an unfavorable impact on the state of both real and financial sectors of the economy and the welfare level of the population. Through the pursuance of their policies of expanding permanently consumer lending; of investing to financial projects rather than to real projects; through their endeavor to expand the sphere of foreign currency lending, banks contribute to the expansion of a crisis if it appears.

It should be noted, however, that the bank's activity is carried on in accordance with expectations available this being a consequence of the general economic situation in Ukraine. Disbalance in the financial system has been a cardinal problem of the Ukrainian economy for many years. The country expends more than it earns thereby increasing permanently its gross external debt. The basic cause thereof is a chronic excess of imports over exports. Loans and investments are sources of covering of a balance-of-trade deficit. Lack of investments results in that, year by year, Ukraine has slid deeper and deeper into the debt pit. Having failed to complete one program of borrowings from the IMF or in foreign financial markets, the Ukrainian government starts looking for money to repay the principal and interest. A financial pyramid develops.

As a result, with the lapse of time, the devaluation of the national currency which encourages export becomes inevitable. As such, a price competitiveness of Ukrainian goods in foreign markets improves. Paralleled therewith, imports are limited for imported goods become more expensive in the domestic market. As a result of such devaluation, however, the savings of citizens, any cash funds and capital assets denominated in the national currency depreciate as well. On the contrary, liabilities denominated in a foreign currency rise abruptly in their value as this was the case with mortgage loans and other loans in 2008. Simultaneously, the cost of servicing debts increases.

The Ukrainian economy features in that, as result of such devaluation, imports are not substituted with internally produced products for state-of-the-art facilities for production of industrial goods, in particular, consumer goods, are merely absent in Ukraine. Therefore, following such devaluation, a reduction in imports first occurs, then prices of imports start raising, demand is subsequently renewed, and consumer price inflation starts spinning. Since the exchange rate of hryvnia remains stable while consumer prices rise, import efficiency increases, imports exceed exports, and a balance-of-trade deficit is elevated permanently. The most painful and influential economic spiral is, thus, formed which spiral destabilizes the entire country. Moreover, the NBU's policy contributes to destabilization deepening. Through infrequent while deep «controlled» devaluations, the NBU has ensured the stability of domestic currency exchange rate for relatively long period of times. Each such devaluation has appeared, however, to be really a shock for the economy.

In view of the foregoing, to stabilize the economy and its financial sector, it is reasonably to pursue a smooth, progressive devaluation policy which encourages permanently export and limits or restricts import.

Keywords: banking system, balance of payments, devaluation, lending, exchange rate.

Надійшла до редколегії 15.01.2014.